

Medresetüzzehra Projesinin Hedefleri

M. Ali Kaya

Özet

Bediüzzaman'ın hayatı boyunca üzerinde durduğu en önemli meselelerden biri eğitimidir. Kendisini eğitime adayan Bediüzzaman Doğu'da Medresetüzzehra adıyla bir üniversite açılması amacı ile 1907 yılında İstanbul'a gelir. Amacı bu üniversite sayesinde Türk, Arap, Kürt ve diğer unsurların birliğini ve beraberliğini sağlamak, hem Osmanlı'nın parçalanmasını önlemek, hem İslam birliğini temin etmek, hem de cehaletlerinden istifade eden Batı'nın ve ülke düşmanlarının kötü emellerine alet olmalarının önünü kapamaktır. Bu yazıda Bediüzzaman Said Nursi'nin Medresetüzzehra adlı projesinin hedefleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Eğitim, cehalet, İslam birliği, Kuran medeniyeti

Değişen dünya şartları ve teknolojik gelişmelere paralel olarak eğitimde de yeniden yapılanma ve gelişim sürecini başlatmak isteyen Bediüzzaman'ın bundan yüz sene önce ortaya koyduğu proje gerçekten dikkate değerdir.

Giriş

İnsanın yaratılış amacının “Taallüm ile tekemül” olduğunu izah eden Bediüzzaman'ın hayatı boyunca en önemli meselesi eğitim olmuştur. Kendisini eğitime adanmış Bediüzzaman Doğu'da bir Üniversite açılması amacıyla 1907 yılında İstanbul'a geldi. Amacı Ortadoğu'da açılacak olan bu üniversite sayesinde Türk, Arap, Kürt ve diğer unsurların birliğini ve beraberliğini sağlayarak hem Osmanlı'nın parçalanmasını önlemek, hem İslam birliğini temin etmek, hem de Müslümanların cehaletinden istifade eden Batı'nın ve ülke düşmanlarının kötü emellerine alet olmalarının önünü kapamaktı. Projesini anlatmak ve destek almak amacıyla Sultan Abdülhamit ile görüşmeye çalışan ama buna muvaffak olamayan Bediüzzaman daha sonra Sultan Reşat'ın Kosova seyahatine katılır ve Kosova'da yapmak istediği Üniversite projesine katkıda bulunur. Padişaha “Şark böyle bir darülfünuna daha ziyade muhtaç ve âlem-i İslamın merkezi hükmündedir”¹ der ve Doğu'da da böyle bir Üniversite için kendisinden söz alır. Ancak 1914 yılında başlayan I. Dünya savaşı ve dünyada gelişen olaylar ile Osmanlı'nın yıkılması sonucu projesini gerçekleştiremez. Daha sonra 1922 yılında geldiği Ankara'daki TBMM'de aynı konuyu gündeme taşır ve 163 mebusun imzasıyla 150 bin lira tahsisat ayırtarak Van'da bir üniversite için karar alınmasını sağlar. Ancak bu girişim de o zamanki hükümetin “Laiklik” ile ilgili açılımları yüzünden ertelenir.² Çok partili dönemde, Doğu'da ilk olarak 1954 yılında DP hükümetinin Erzurum'da bir Üniversite kurma çalışmaları üzerine Bediüzzaman “İşte bu benim üniversitem” diyerek sevinçle bu üniversiteye sahip çıkar.³ Hatta bunun için 1.4.1954 tarihli Ulus gazetesinin yazılarına cevap vermiştir.⁴ Hayatının 55 yıllık gayesi olan böyle bir üniversite açma teşebbüsünden dolayı zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ve Başbakanı Adnan Menderes'e bir tebrik ve serzeniş mektubu yazarak “Amerika ve Avrupa'da bu meseleye dair istişare ettikleri halde, hayatını böyle bir amaç için geçiren birisi olarak kendisinin fikrinin alınmamasına” gücendiğini ifade etmiştir.⁵

Değişen dünya şartları ve teknolojik gelişmelere paralel olarak eğitimde de yeniden yapılanma ve gelişim sürecini başlatmak isteyen Bediüzzaman'ın bundan yüz sene önce ortaya koyduğu proje gerçekten dikkate değerdir. 13. Asr-ı hicrinin başında olmalarına rağmen zihnen ve fikren ortaçağdan kendini kurtaramayan Medrese ve Tarikat müntesiplerinin Bediüzzaman'ın bu projesini anlamalarını beklemek elbette safdillik olurdu. Nitekim Bediüzzaman kendisi de “On üçüncü asrın minaresinden sureten medeni ve fikren mazinin en derin derelerinde bulunanlara”⁶ hitap ettiğini itiraf eder. Ancak “Nesl-i Cedit” adını verdiği yeni bir neslin bu projeyi gerçekleştireceğini de ifade etmektedir. Ancak Erzurum Üniversitesi Bediüzzaman'ın yarı amacını gerçekleştirmiştir. Asıl amacı olan “Din ve Fen ilimlerinin beraber oku-

1. Tarihçe-i Hayat, 93
2. Tarihçe-i Hayat, 128-129; Emirdağ Lâhikası, 404, 437-440
3. Emirdağ Lahikası, 404, 437-440
4. Emirdağ Lahikası, 404
5. Emirdağ Lahikası, 440
6. Tarihçe-i Hayat, 75

tulduğu bir “Medresetüzzehra” olmamıştır. Bediüzzaman bu amacını sonra kendisi kurduğu “Risale-i Nur Üniversitesi” ile gerçekleştirecektir.

Bediüzzaman’ın bu projesinin çok iyi tahlil edilmesi gerekir. “Bizim düşmanımız cehalet, zaruret ve ihtilaftır; bu üç düşmana karşı sanat, marifet ve ittifak silahı ile cihat edeceğiz”⁷ diyen Bediüzzaman bu düşmanlara karşı en önemli silahı ve çareyi bir eğitim projesi olarak “Medresetüzzehra” şeklinde ortaya koymuştur.

Neden Medresetüzzehra?

Bediüzzaman bunun sebebini “din ve fen ilimlerini beraber okutarak akla ve vicdana, kalbe ve kafaya beraber hitap etmek, çeşitli dillerde eğitim yaparak yöre halkını ve Ortadoğu’da bulunan tüm milletleri fikir birliği çerçevesinde bir arada tutmak, kabiliyet eğitimi vererek istidatları nemalandırmak, ihtisas alanları açarak akademik eğitim vermek, fen ilimlerini okuyan mektepliler ile din eğitimi alan medrese mensuplarını aynı amaç ve hedef etrafında birleştirmek”⁸ şeklinde özetlemiştir. Tabii ki bunun açılımında çok geniş bir kültür ortamı oluşacaktır. Bu da Ortadoğu’da büyük bir uyanışa ve sonuçta yüksek bir medeniyete zemin hazırlayacaktır.

Mısır’da kurulmuş olan “Ezher” üniversitesinin bir zamanlar ne derece etkin olduğu bir gerçektir. Ancak zamanla gelişen şartlara cevap verecek şekilde kendisini geliştiremediği için fonksiyonunu bir derece yitirmiş ve çeşitli ideolojik akımların etkisi altında kalmıştır. Eğitimin amacı etkilanmemek ve etkilemek olduğu için, etkilenen bir kurumun etkileme fonksiyonunu yitireceği bir vakiadır. Öyle ise ancak geleceği okuyan ve yakalayan, bu zamanın eğitilebilen gençlerini yüz yıl sonrasına göre eğitebilen bir üniversite etkin ve başarılı olabilir. Bediüzzaman işte bunun çabası içinde idi. Onun projesi maalesef gerçekleşmediği için bu gün İslam dünyasının ve Ortadoğu’nun durumu içler acısıdır.

Doğuda “din hissi”nin hâkim olduğuna vurgu yapan Bediüzzaman yapılacak olan bir gelişim hamlesinin dinî referanslarla ve dinî atmosfer ile beraber verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dinî ilimlerle beraber verilecek olan fenni bilgilerin; hem gerçeği yansıtması, hem eğitimin birliğini sağlama, hem de İslam kardeşliği ile birbirine sıkı sıkıya bağlı olan Müslüman milletlerin birliğini temin etmesi açısından önemi büyüktür.

Nasıl Bir Üniversite?

Üniversite eğitiminde en önemli hususların başında “araştırma” ve bunun için de “ihtisaslaşma” gelir. Bu demokratik eğitimin de temel unsurlarındandır. Kabiliyete göre ve ihtisasa dayalı bir eğitimde ilim dalları arasında birlik ve bütünlük, birbirinden faydalanma ancak “demokratik” bir eğitim anlayışı ile sağlanabilir. Bu da araştırma, müzakere ve münazara usulünün uygulanması ile olur. Bu hususa önem veren Bediüzzaman devlet işleri-

Mısır’da
kurulmuş
olan “Ezher”
üniversitesinin
bir zamanlar
ne derece
etkin olduğu
bir gerçektir.
Ancak zamanla
gelişen şartlara
cevap verecek
şekilde kendisini
geliştiremediği
için fonksiyonunu
bir derece yitirmiş
ve çeşitli ideolojik
akımların etkisi
altında kalmıştır.

7. Divan-ı Harb-i Örfi, 23

8. Münazarat, 127–129

Eğitimin ve üniversitelerin amaçlarına hizmet etmesi gerektiği üzerinde duran Bediüzzaman amacı dışına çıkan her şeyin fayda yerine zarar vermeye başladığını belirtir. Bütün yanlışlıkların hedefi şaşarmaktan ve amacı dışına çıkmaktan kaynaklandığı bir gerçektir.

nin meclisler tarafından yürütüldüğü bir çağda ferdi kabiliyetlerin yetersiz kalacağını düşünerek “ilimde ihtisaslaşma” yanında “Meclis-i mebusan-ı ilmiye” adını verdiği “İlmî Şûralar”ın kurulması ve işletilmesini ister.⁹ Çünkü ilimlerin tekâmülü sebebiyle artık “bir şahıs birçok fenlerde ihtisas sahibi olamaz”¹⁰ “Umuma el atmak da umumu terk etmektir.”¹¹ Öyle ise “taksimü'l âmâl ve teşrik-i mesâi”¹² kaidesi ile amel etmek gerekir. Bu da bizi ilmî şûraların ve ortak tebliğlerin daha etkin ve gerçekçi olması yanında insanların itimadını da sağlayacağı ve güvenilirliği temin edeceği gerçeğine götürür.

Bediüzzaman günümüzde yapılacak ilmi çalışmaların bireysellikten kurumsallığa yönelmesi ve ihtisas heyetlerince yapılmasının gerekliliği üzerinde de durur.¹³ Kur'an tefsirinin dahi bir heyet tarafından yapılmasını önerir.¹⁴ Tabii ki böyle bir şûranın da yüksek ilmî heyetlerden oluşması gerekir.¹⁵

Kurulacak üniversite bunu sağlayacak nitelikte bir eğitim vermelidir. Bediüzzaman'ın “Medresetüzzehra Projesi” diğer üniversiteler için de örnek teşkil edecektir. Bediüzzaman nasıl “İşaratu'l-İcâz”ı ilmi heyetlerce hazırlanacak yüksek bir tefsire örnek olması için yazmış ise kuracağı üniversitenin de üniversitelere örnek olmasını istemiştir.

Eğitimin ve üniversitelerin amaçlarına hizmet etmesi gerektiği üzerinde duran Bediüzzaman amacı dışına çıkan her şeyin fayda yerine zarar vermeye başladığını belirtir. Bütün yanlışlıkların hedefi şaşarmaktan ve amacı dışına çıkmaktan kaynaklandığı bir gerçektir. Bunun için medreselerde okutulan “Ulum-u âliye”yi, yani, alet ilimlerini bu ilimlere ulaşmak için vasıta olan “Ulum-u âliye”den, yani, yüksek ilimlerden, iyi ayırmak gerektiğinin altını çizer.¹⁶ Araçların amaç haline gelmesi kadar bir müesseseyi tahrip eden şey yoktur. Medreselerde okutulan alet ilimlerinin amaç haline gelmesinin gerçekte amaçlanan bilgilere ulaşmada en büyük engel olduğu ve gelişmelerin önünü tıkadığı bir gerçektir.

Bir diğer husus da bilginlerin ve ilim adamlarının kendi fikirlerini öne çıkarma amacı ile gerçeklere gölge olmaları ve hakiki ilimlerin perdelenmesi ve gizlenmesi hadisesidir. Bu hususa da dikkat çeken Bediüzzaman “Müçtehitlerin kitapları cam gibi Kur'anı göstermeli, yoksa vekil ve gölge olmamalı”¹⁷ buyurarak gerçeklerin fikir ve ilim adamlarının fikirleri arasında kaybolmaması gerektiğini gözler önüne serer. Bir talebe bilginlerin ve ilim adamlarının kitaplarına gerçekleri yakalamak amacı ile bakmalıdır; yoksa falan ve filan ilim adamının görüşünü öğrenmek amacı taşımamalıdır. Kur'ândaki gerçekler bu şekilde ortaya çıkar ve amaçlanan gelişmeler sağlanır.

9. Sünühât, 33

10. İşaratu'l-İcâz, 117; Muhakemat, 137

11. Muhakemat, 24

12. Lemalar, 168-169

13. Sünühât, 33

14. İşaratu'l-İcâz, 13-14

15. Sünühât, 33

16. Muhakemat, 47

17. Sünühât, 16

İmam-ı Gazali'nin ortaya koyduğu "İlim adamının ilmi gerçeğin ortaya çıkmasına engeldir. Bir şeyi bildiğini iddia eden onun hakikatinden mahrum kalır" tezi, Bediüzzaman tarafından da benimsenir. "Gerçeğin ayrınıtlarda gizli olması" ve bundan dolayı gerçeğe ulaştıracak bir şüphecilğin ilim adamlarında her zaman bulunması gerektiği noktasında tarihte "Nizamiye Medreseleri" adındaki ilk üniversitelerin kuruluşunda rektörlük yapan İmam-ı Gazali ile Bediüzzaman arasında bir metot benzerliği bulunduğu açıktır.

Medresetüzzehra'nın Gelirleri

Bediüzzaman'a göre üniversitelerin gelirlerini genellikle "hamiyet ve gayret" temin etmelidir. Üniversiteler halkın içinde olmalı ve halka faydalı olmalıdır. Toplum ve halk üniversitenin kendilerine olan katkılarını gördükçe yardımını esirgemeyecektir. Zamanla kendini geliştiren ve maddi kaynaklarını da ürettiği projeler ve kurduğu müesseselerle karşılayan üniversiteler devlete bağımlı olmaktan kurtulacağı gibi halkın kesesine de muhtaç olmayacaktır. Böylece "hür üniversite" oluşacaktır.

Bunun dışında üniversiteler ek gelir kaynaklarına da sahiptirler. Bunlar:

• *Vakıf gelirlerinden ayrılan paylar:* Osmanlıda vakıf müessesesi devletten daha güçlü durumda idi ve genellikle eğitim müesseseleri vakıflara bağlı idi. Zamanla bu müessese ihmal edildi. Mallarına çeşitli şekillerde el konuldu, satıldı; ama günümüzde yine canlanmaya başladı. Vakıflar genellikle eğitim amaçlı kurulmaktadır. Bu da Bediüzzaman'ın vakıf gelirlerinin eğitime yönlendirilmesi tezini doğrulamaktadır.

• *Halkın zekâtlarından elde edilecek gelirler:* Bilhassa zamanımızda zekâtların en hayırlı şekilde verileceği yerler eğitim müesseseleri ve orada okuyan talebelerdir. Bediüzzaman birçok aceze seele üretmek yerine zekâtların eğitim gibi insanların temel ihtiyacına yönelmesini ve topluma hizmet amacı ile dönmesini tavsiye etmektedir.

• *Sadakalar:* Hayır sahiplerinin yardımları olan sadaka ve nezirlerin de eğitimin gelirleri olması gerektiği fikri yine Bediüzzaman'ın bir içtihididir.

• *Devlet tarafından sağlanan ödenekler:* Bunun da daha sonra geri ödenmek kaydı ile alınması gerektiğini de ifade eden Bediüzzaman böylece üniversitelerin birer üretim merkezleri olması gerektiğine de işaret etmektedir.¹⁸

Medresetüzzehranın Amacı ve Hedefleri

1. 1400 yıllık İslam kültürü ve geleneğini günümüz medeniyeti ile Kuranî prensipler çerçevesinde buluşturmak, Batı medeniyetini Kuran medeniyetiyle barıştırmak ve Kur'an Medeniyetinin ulviyetini göstermek,
2. İslam dünyasında meydana gelen ümitsizliği kırmak,

Tarihte "Nizamiye Medreseleri" adındaki ilk üniversitelerin kuruluşunda rektörlük yapan İmam-ı Gazali ile Bediüzzaman arasında bir metot benzerliği bulunduğu açıktır.

18. Münazarat, 130

*Bediüzzaman,
Medresetüzzehra'nın "manevi hüviyetinin Isparta vilayetinde tesis edildiğini ve telif edilen Risale-i Nurlar ile tecessüm ettiğini" ifade ediyordu.*

3. İslam dünyasındaki farklı dil, din, kültür ve milletlerden kaynaklanan ihtilafları "İslam Kardeşliği" ve "Kur'an Medeniyeti" etrafında bütünleştirerek ihtilafları gidermek,
4. İnsan fıtratını esas alarak akli fen ilimleri, vicdanı din ilimleri ile aydınlatarak akıl ve kalbi mezcederek maddi ve manevi kalkınmayı sağlamak,
5. Talebelerin istidat ve kabiliyetlerinin gelişimini esas alarak üretkenliği artırmak ve üretime yönlendirmek,
6. İslamiyet'i hikaye ve soğuk taassuptan kurtarıp delil ve burhana dayanarak eşyanın/varlığın hakikatini anlamayı sağlamak,
7. "Mehasin-i Medeniyet" denilen "Hürriyet, Meşveret, Liyakat" ile kabiliyetlerin inkişafını sağlamak,
8. Fen ve din ilimlerini beraber okutmak suretiyle fenni "maarif-i ilâhi" ve felsefeyi "hikmet-i Rabbaniye" haline getirerek dine ve ilme hizmet etmek,
9. Medrese, mektep ve tekke gibi farklı yapıları bir amaç ve hedef etrafında toplamak suretiyle topluma faydalı hale getirerek maksatta ittihat ettirmek.

Belirlenen bu hedefleri Bediüzzaman "Münazarat" isimli eserinde "Medresetüzzehra" projesini anlattığı bölümde ayrıntılarıyla ifade etmektedir.

Bediüzzaman Bu Projesini Gerçekleştirdi mi?

Medresetüzzehra ideal bir Daru'l-Fünûn (Üniversite) projesidir. Esasları Bediüzzaman tarafından tespit edilmiştir; teferruat kurucuların inisiyatifine bırakılmıştır. 1954 yılında DP'nin açtığı "Atatürk Üniversitesi"ni bir ümit olarak değerlendiren Bediüzzaman daha sonra açılan "İmam-Hatip Mektepleri"ni de "din ve fen ilimlerinin beraber okutulacağı" bir okul olarak alkışlamıştır. Ancak bunun da yeterli olamayacağını bildiğinden her bir imam hatip okulunun etrafında gayr-ı resmi olarak bir nur medresesinin açılarak burada mektepli talebelere "İman Dersi" verilmesi için "Risale-i Nurların" okunması tavsiyesinde bulunmuştur. Hatta daha ileri giderek "Her bir adamın hanesinde dört-beş çocuğu ile kendi hanesini Medrese-i Nuriye haline getirmesi ve iman dersi vermesi" gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁹ Böylece "Risale-i Nur" eserlerinin okunduğu "Medrese-i Nuriye"ler ile her kesimden ve her tabakadan insana "Kur'an'ın İman Dersini" veremeyi amaçlamıştır.

Bediüzzaman, Medresetüzzehra'nın "manevi hüviyetinin Isparta vilayetinde tesis edildiğini ve telif edilen Risale-i Nurlar ile tecessüm ettiğini" ifade ediyordu.²⁰ Risale-i Nur'u ve yayıldığı merkezleri "Medresetüzzehra"

19. Emirdağ Lahikası, 338

20. Tarihçe-i Hayat, 252

diye adlandıran²¹ Bediüzzaman, Risale-i Nur'u manevi bir Medresetüzzehra olarak vasıflandırarak, "maddi suretini" de tesis etmelerini talebelerinden istemekte ve buna muvaffak olacaklarını da ifade etmektedir.²² Bediüzzaman günün şartlarını nazara alarak şöyle der: "Medresetüzzehra'nın maddi tesisine çok maniler bulunduğundan şimdilik nur şakirtlerinin heyet-i mecmuasının dairesinden ibarettir."²³

Risale-i Nurlardan derslerini alan "Nur Talebeleri" her yerde açtıkları "Nur Dershaneleri" ile bunu tahakkuk ettirmişlerdir. Bu medreseler Türkiye sınırlarını aşarak tüm dünyaya yayılmıştır ve bu medresenin anlayarak dersini alan milyonlarca talebesi vardır. Bediüzzaman'ın telif etmiş olduğu "iman dersini" veren "Risale-i Nur" eserleri Türkiye'de çeşitli yayınevleri tarafından devamlı basılmakta ve okunmaktadır. 45 ayrı dile tercüme edilerek dünyanın çeşitli matbaalarında da basımı yapılmaktadır. Risale-i Nur'un daha iyi anlaşılmasını sağlamak için kurulmuş çeşitli Enstitüler Medresetüzzehra'nın çekirdeği şeklinde fonksiyonel çalışmaktadırlar.

Bilhassa internet sayesinde, yakın bir gelecekte Bediüzzaman'ın bu projesi daha da yayılarak genişleyecek, tüm dünyayı kuşatacak ve gönüllü bir Üniversite olarak emsalsiz bir proje olma özelliğini devam ettirecektir.

Summary

One of the most important issues that Bediuzzaman has stood on throughout his life is the education. Bediuzzaman who devotes himself to education comes to Istanbul in 1907 with the aim of opening a university with the name Medresetuzzehra in the East. Through this university, his aim was to provide unity and unity of Turkish, Arab, Kurd and other nations, to prevent the fragmentation of the Ottoman Empire, to provide Islamic unity and to prevent the Western and the enemies of the country from using their ignorance. In this article, the goals of Bediüzzaman Said Nursi's project called Medresetuzzehra are addressed.

Keywords

Education, ignorance, Islamic Union, Qur'anic civilization

Kaynaklar

Said Yetim, (1998, Şanlıurfa) Bediüzzaman Said Nursi'nin Eğitim ve İrşat Metotları, (Yüksek Lisans Tezi)
Bediüzzaman Said Nursî, (1998) Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul

21. Emirdağ Lahikası, 124; Kastamonu Lahikası, 159

22. Tarihçe-i Hayat, 252

23. Emirdağ Lahikası, 209

*Bediüzzaman,
Risale-i Nur'u
manevi bir
Medresetüzzehra
olarak
vasıflandırarak,
"maddi suretini"
de tesis etmelerini
talebelerinden
istemekte ve
buna muvaffak
olacaklarını da
ifade etmektedir.*

Bediüzzaman Said Nursî, (1996) Sünihat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (1996) Münazarat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (1998) Muhakemat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (1993) Divan-ı Harb-i Örfî, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (1998) İşaratü'l-İ'caz, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (2001) Lemalar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (1998) Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
Bediüzzaman Said Nursî, (2001) Kastamonu Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul

